

Voordrachten van J.J. Cremer in 1863:

Rotterdamsche courant, 10 januari 1863:

Op Donderdag den 15 Januarij a. s. zal in de Leeszaal van het Rotterdamsch Departement der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, des avonds ten 7½ ure, door den Heer **J. J. CREMER**, van 's Hage, worden voorgedragen zijne nieuw vervaardigde Novelle, getiteld:

Oan 't kleine Revierke.

De **Inteeckenlijsten** voor het bijwonen dezer Voordragt liggen van heden tot Dingsdag 13 Januarij bij de Boekhandelaren M. J. MENSING, Hoogstraat, 5/386; VERBRUGGEN & VAN DUYM, Hoofdsteege, en bij den Custos aan de Leeszaal, Oppert.

Zaterdag avond hield onze stadgenoot, de heer J. J. **Cremer**, te Leiden eene voordragt, ten behoeve der bewaarschool voor arme kinderen in de Groenesteeg aldaar. Hoewel op dienzelfden avond in den Leidschen schouwburg een nieuw stuk werd ten tooneele gevoerd, was de zaal bijna te klein om het talrijk opgekomen gehoor te bevatten, waaronder de aanzienlijkste ingezetenen van Leiden werden opgemerkt.

Dagblad van ZuidHolland en sGravenhage, 5 februari 1863:

Nieuw dagblad van sGravenhage, 19 februari 1863:

— Gister avond is de heer J. J. **Cremer** van 's Hage in de vergadering van het genootschap Demosthenes alhier opgetreden, waar de gevierde novellist voor eene talrijke en door hem als geboeide schare, zijne allerliefste Betuwsche vertelling "*Aon 't kleine rivierke*" heeft voorgedragen.

Dagblad van ZuidHolland en sGravenhage, 3 maart 1863:

Blijkens achterstaande annonce, zal de heer J. J. **Cremer** aanstaanden Zaterdag alhier eene voordragt houden in het gebouw *Diligentia*. Zijn wij wel ingelicht, dan zal de gevierde spreker ditmaal zijne hoorders niet op eene Betuwsche Novelle vergasten, maar een onderwerp behandelen dat, ingrijpende in een maatschappelijken toestand, in hooge mate de belangstelling waardig is.

Dagblad van ZuidHolland en sGravenhage, 4 maart 1863:

Onze stadgenoot, de heer J. J. **Cremer**, zal den 16 dezer te Lochem zijne nieuwe Betuwsche Novelle: *Aan 't kleine rivierke*, tot een weldadig doel voordragen.

Dagblad van ZuidHolland en sGravenhage, 6 maart 1863:

Voordragt van den Heer
J. J. CREMER,
op ZATURDAG den 7 MAART 1863,
in het Gebouw DILIGENTIA, ten 8 ure.
Toegang-kaarten zijn te bekomen à **f 1** bij
den Heer HOOGENSTRATEN, in het Gebouw
Diligentia, terwijl de **zuivere opbrengst**
zal strekken tot leeniging van de **jongste**
Waterrampen in GELDERLAND en OVER-
IJssel. — Plaatsen zijn te bespreken aan
bovengenoemd Gebouw.

Algemeen Handelsblad, 19 maart 1863:

UTRECHT, 18 Maart. De lezing ten voordeele van het Nederlandsch gasthuis voor ooglijders hier ter stede, in de afgelopen week door den Heer **Cremer** gehouden, heeft opgebracht, na aftrek der kosten, de aanzienlijke som van **f 612**.

Nieuw dagblad van sGravenhage, 19 maart 1863:

* **Lochem**, 17 Maart. „Voor een weldadig doel zou de heer **Cremer** uit 's Hage gister avond zijne novelle *Oan 't kleine revierke* ook hier ter stede voordragen,” en dat was voldoende om eene talrijke schare naar de groote societeit te lokken. Verscheidene gezelschappen waren van elders gekomen, en reeds een half uur vóór den aanvang was de zaal vol. **Cremer** betrad het spreekgestoelte en alles was stil, en hing tot aan het einde als het ware aan sprekers lippen. Het talent van den grooten novellist is te over bekend, dan dat wij er nog iets van zouden melden, alleen dit, ook hier heeft hij zijn roem waardig gehandhaafd.

Nieuw dagblad van sGravenhage, 20 maart 1863:

** **Utrecht**, 18 Maart. De lezing ten voordeele van het Nederlandsch gasthuis voor ooglijders hier ter stede, in de afgelopen week door den heer **Cremer** gehouden, heeft opgebracht, na aftrek der kosten, de aanzienlijke som van f 612.

Voordracht op 23 maart 1863 bij Oefening kweekt kennis in Den Haag.

Opregte Haarlemsche courant, 28 april 1863:

Hoefhamer van N. N. f 15; door tusschenkomst van den heer *Greven* 1/3 van de helft van de opbrengst eener letterkundige soirée, gegeven door den heer J. J. **Cremer** te 's Hage, f 13,40; van d^s.

Nieuwe Amsterdams Handels en effectenblad, 24 september 1863:

PLUKSEL.

Te Loenen a./d. Vecht, Prov. Utrecht, (1150 zielen) is al lang een fatsoenlijk Bewaarschool voor Kinderen tot 5 à 6 jaren. Aan die peuzels wordt echter het dogma der Dordtsche vaderen geleeraard. O foei!

Dus daarnaast (1150 zielen!) nog een tweede Bewaarschool, onder twee Juffers uit Amsterdam, ruim voorzien van liberale rigtingen. Bravo!

Geld! — en de geachte Officier van de Eikenkroon J. J. **CREMER** komt lezen op Vrijdag den 25sten voor f 1 entréa. Bravissimo!

Duur, voor hier, maar de lijst ter intekening wordt den in alles even vrije als gelukkige ingezetenen voorgehouden door..... den Veldwachter in tenue. Bravissimissimo!

En men zal het wel vol krijgen zoo, en vast is in de maak voor het *Utr. Dagblad* enz. een bombast-artikel. Bravissimissimissimo!

Een Spectator uit Loenen.

(De *Ned. Spect.* bij THIEME en NIJHOFF wordt verzocht dit niet over te nemen. Het staat hem vrij het onderwerp te bezigen voor een' prent.)

(2544)

Utrechtsch Provinciaal en stedelijk dagblad, 29 september 1863:

Voorgelzen werd Grietje op 't Honingsarf

*— Uit Loenen a/d Vecht wordt ons geschreven, dat aldaar vrijdag jl. de heer J. J. **Cremer** eene lezing gehouden heeft ten voordeele eener aldaar op te rigten bewaarschool. De Spr. droeg eene nieuwe novelle voor, getiteld, „het bijgeloof”. Bewees de talrijke opkomst, zoowel uit genoemde gemeente, als uit de omliggende plaatsen, dat de belangstelling in den spreker groot was, — van zijnen kant gaf hij op nieuw doorslaande bewijzen, dat hij de door hem ingenomene plaats ten volle waardig is. Zoowel inhoud als voordragt waren uitnemend, en verschaften den talrijken hoorders een aangenamen avond.

Dagblad van Zuid Holland en sGravenhage, 25 oktober 1863:

* **Deventer**, 23 Oct. Gisteren hadden wij het genoegen, in de eerste leesvergadering van ons departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, als spreker te zien optreden den heer **Cremer** van 's Gravenhage. Hij las voor een zeer talrijk publiek, eene Betuwsche novelle, getiteld: *Grietje of het Heuningsarf* en stelde daarin, op even gevoelvolle als geestige wijze, het bijgeloof in zijn rampzalige uitwerking ten toon. Met blijkbare belangstelling werd zijne schoone voordragt door allen tot het einde toe gevolgd.

Eergisteren avond heeft onze stadgenoot, de heer J. J. **Cremer**, te Arnhem, voor een talrijk publiek zijne jongste Betuwsche Novelle: *Het Bijgeloof* voorgedragen, waarbij hij als altoos nieuwe lauweren inoogste. „De voordragt was,” zegt de *Arnhemsche Courant*, „zooals **Cremer** alleen dat kan; ditmaal nog kiescher en fijner dan vroeger.”

Dagblad van Zuid Holland en sGravenhage, 29 oktober 1863:

Nieuw dagblad van sGravenhage, 29 oktober 1863:

De heer **Cremer** heeft te Arnhem op jl. Maandag-avond eene nieuwe Betuwsche novelle, waarin hij het bijgeloof duchtig kastijdt, voorgedragen, die, gelijk altoos, de toehoorders heeft verrukt.

Nieuw dagblad van sGravenhage, 6 november 1863:

*** Wageningen, 4 Nov.** De gister door den gevierden novellist, den heer J. J. **Cremer**, ten voordeele van de Protestantsche bewaarschool te dezer plaatse, gehouden voordragt van zijne Betuwsche vertelling „Aon 't kleine rivierke” heeft netto f 221.25 opgebracht.

Nieuw dagblad van sGravenhage, 7 november 1863:

De heer **Cremer**, wiens veelzins merkwaardig talent wel door ieder gaarne zal worden gehuldigd, stelde reeds dikwerf zijne gelukkige gave tot een edel en menschlievend doel beschikbaar. Een nieuw bewijs van deze loffelijke welwillendheid heeft hij aangekondigd Zaterdag avond aanst. te zullen geven. De voordragt, welke hij zich voorneemt alsdan in *Diligentia* te houden, heeft toch in hare geldelijke uitkomst een uitsluitend liefdadig karakter. De zuivere opbrengst der toegangkaarten heeft hij bestemd om te strekken tot leniging van de jongste water-rampen in Gelderland en Overijssel. 't Zou een grievende miskennis wezen der sympathie van hoofd en hart onzer medeburgers, wanneer wij meenden, dat *deze* letterkundige bijeenkomst onzerzijds nog eenige aanbeveling behoefde.

Leydse courant, 2 december 1863:

VOORLEZING
van den Heer J. J. **CREMER** van 's Hage,
op **Vrijdag** 4 December, des avonds te half 8 ure,
in de ZAAL, Noordeinde.

Onderwerp: *Grietje op 't Höningsarf, onuitgegeven Over-Betuwsche vertelling.*

Lijsten worden aan de huizen ter intekening aangeboden. Toegang-
kaarten á f 1.50, zullen des avonds nog aan de Zaal te bekomen zijn, zoover
de ruimte toelaat, en voorts bij VAN STADE, Bode der Bewaarschool in de
Groenesteeg.

Leydse Courant, 2 december 1863:

— Wij vernemen, dat de heer J. J. **Cremer** van 's Ilage alhier op Vrijdag avond weder eene voorlezing zal houden en wel van een geheel nieuwe Over-Betuwsche vertelling. Zij is getiteld: *Grietje op 't Höningsarf*. Deze voorlezing zal gehouden worden gedeeltelijk ten voordeele der Bewaarschool voor arme kinderen in de Groenesteeg alhier en gedeeltelijk voor een ander liefdadig doel. Wij twijfelen niet, of de heer **Cremer** zal zich weder, gelijk altoos, in eene talrijke opkomst mogen verblijden. Zijn uitstekend talent is daarvoor reeds een genoegzame waarborg. Nu hij een deel der opbrengst wil afzonderen voor eene onzer bewaarscholen en het andere deel, naar wij vernemen, voor een diep ongelukkig huisgezin, nu zal zijn optreden met te meer vreugde worden begroet en Leyden's publiek wederom toonen, dat het zijne buitengewone gaven en zijne menschlievende bedoelingen weet op prijs te stellen.

— Op Woensdag den 9den dezer zal in de steds-gehoorzaam...

Leydse Courant, 9 december 1863:

INGEZONDEN.

Een woord over de lezing van den heer **Cremer.**

Op nieuw heeft de heer **Cremer** ons gisteren avond menig bewijs van zijn talent gegeven met de voordragt van zijne Over-Betuwsche vertelling: *Grietje op 't Höningsarf*. Hier zijn het dwaal- en bijgeloof, ondeugden waarvan de gevolgen door den schrijver, voornamelijk in Grietje, op eene meesterlijke wijze geteekend worden.

Nog maar weinige maanden voordat Grietje haar 18de jaar zou bereikt hebben, werd haar door een »bleik giel vrouwmensch'', zoo'n landloopster, voorspeld, dat zij in de laatste maand van haar 18de jaar zou sterven en — Grietje werd door Peter bemind, die dat zwartoogige wijf haatte. Als het eens waar was, wat dat »lillike wijf'' haar gezegd had — als 'teens waar was! En Grietje begon te kwijnen en verviel met den dag. Nog één dag en dan zou zij sterven. Daar lag zij op 't »zulderkammerke''. Dien dag, dat oogenblik, wist **Cremer** zoo treffend schoon voor te stellen; dat dobbelen tusschen hoop en vrees zoo heerlijk af te malen. Zal zij sterven? Of zal zij nog den éérsten dag van haar 19de jaar bereiken? Ja, dien dag bereikt zij, en daarmede keert allengskens gezondheid weder, omdat het dwaalgeloof verdwijnt; »dat lillike wijf had ongeliek''. Het deed ons goed in die gespannen oogenblikken, dat de schrijver Grietje, die nog zoo jong was, weder doet opstaan en in die zoete, heerlijke Meimaand weder den blos der gezondheid terugschonk; ook met het blijde vooruitzicht op Peter's bezit.

Wij kunnen niet alles opsommen, wat ons bijzonder trok en wegsleepte. Doch ook in deze vertelling openbaren zich weder des schrijvers hoofdeigenschappen, diep gevoel en menschenliefde. Zijne personen wil hij beter maken door leering, niet uit den weg ruimen of doen omkomen. En gelijk Grietje hier van haar bijgeloof en geloof aan hekserij en weerwolven genas, zoo werkte dit op de andere ingevoerde personen, ondanks een »oraculensboekje'' en horoscopen, mede zeer gunstig. Jan-broer die onder meer »de brumvlieg zoo aorig wist nao te soezen'' en, met zijn »brumvlieg'' langs den spiegel komende, Peter met Grietje gewaar wordt, is mede een van die tafereltjes die in de hoogste mate boejen. Ook de schorre veldwachter is een type. Wat **Cremer**'s natuurbeschrijving aangaat, deze mag mede onovertreffbaar genoemd worden. Als hij in zijn herfsttaferelje de »hiesterbeskens tusschen de blaon laot blözen'' en »kenning Daavid'' onder de bloeiende dahlia's op het »arf van Domenie'' aanwijst, waarvan een bloem in den volgenden herfst Grietje's boezem versieren zal, mengt hij er geen bloemen onder, die alsdan niet te vinden zijn. In 't kort, **Cremer** heeft ons weder getroffen en geleerd en, — schoone gedachte, — onbaatzuchtig, tot eene edele bestemming, het genot van zijne beste gaven geschonken. De heer **Cremer** doet wel zijne vertellingen door den druk bekend te maken, maar wij zonden het bejammeren, indien wij zijne voordragt moesten missen. Was het niet toen de spreker geëindigd had, dat wij allen, zonder uitzondering, den innigen wensch van een spoedig wederzien bij ons zelve nitten? Maar tot het niten van dien wensch zal zeker ook bijgedragen hebben de, inzonderheid voor eene dergelijke lezing, zeer geschikte Zaal in het Noordeinde, waar men zich als in een carré om den spreker kan schikken en zeker niemand iets van deze vertelling gemist heeft.

5 December.

Leydse Courant, 11 december 1863:

Men zal zich herinneren, dat de onlangs gehouden voordragt van den Heer J. J. **Cremer** werd aangekondigd, als bestemd voor een dubbel doel: de Bewaarschool in de Groenesteeg en een ander liefde-werk. Ter voorkoming van misverstand meent het Bestuur der Bewaarschool in de Groenesteeg te moeten berigten, dat het laatstgenoemde doel een geheel verarmde weduwe betrof van een ambtenaar bij de belastingen, buiten deze stad.

LEIDEN, 10 December 1863.

J. H. MARONIER, Voorz.

Middelburgsche courant, 12 december 1863:

rijkelyk schadeloos gesteld.
„De nu volgende spreker is de heer Hagen.
„En wat is thans te melden van de lezing, gisteren door den heer J. J. **Cremer**, ten voordeele der bewaarschool voor arme kinderen en voor een ander liefdadig doel gehouden, getiteld: „Grietje op 't Höningsarf“?
„Het onbetwistbaar talent van den Betuwachen novellen-dichter is ruimschoots bekend. Maar wie immer het voorregt genoot hem te hooren, weet ook hoe onmogelyk het is van zulke dingen verslag te geven. **Cremer** toch is, even als Charles Dickens, author en actor te gelijk. Hij draagt zijne stukken niet alleen voor, maar hij voert ze uit. De toehoorder ziet een drama in 't klein voor zich opvoeren. Mimiek en stembuiging, dat alles hoort er bij om er het regte genot van te hebben; beide zijn onverbeterlyk.
„Grietje, het mooie Grietje met de donkere zwarte oogkens is verliefd op Peter en Peter op haar. Maar de jonge boer en diens vader Mulke staan in kwaden reuk van tooverij.
„Een opgeraapte schoen van Sanne, Grietjes men, brengt Peter op 't Höningsarf. Hij is „arg verliefd“ en komt eigenlyk om Grietje te vragen; maar Sanne meent dat hij om haar komt.
„Die Sanne, dat „aakelig lilleke vraouwmins, maor waor je toch niet om laghen zoudt as je alles van er wist“ is een beeld van de kracht van het bijgeloof onder den boerenstand.
„Maar ook Grietje wordt er bijkans het slagtoffer van. „Zij moet starven vóór ze heur 18e jaar is in'treên“: dus werd haar waargezegd. — Peter lacht er wel om — maar Grietje niet — Grietje geeft Peter zijn woord terug. — Grietje wordt bleek en kwijnt weg — Grietje „geet starven,“ — denkt ze — maar neen ... De 18e verjaardag breekt aan is daar en zij leeft. Zij leeft — zij bloeit weer. — Zij reikt Peter de hand — alles komt teregt.
„Ik zie af van de poging om Jan Breûr met zijn bromvlieg of de weerwolfscène, of het glanzig en zonnig slottaferreel of eene menigte andere bijzonderheden u ook maar in flauwe omtrekken te schetsen.
„Dit alleen:
„Als een „rooden“ draad loopt door dit verhaal de aanwijzing der verwoestende kracht van het bijgeloof, dat wreedheid, tweedragt en ellende sticht en menig menschenleven verwoest.
„Als een „zilveren“: de zegenrijke werking van het geloof dat „God en God allinnig de dingen der wereld bestuurt“, en de les dat boeken óók voor „den boer“ geschreven zijn.
„Wij twijfelen geenszins of ook in andere leesalen van ons vaderland zal deze nieuwe pennevrucht van den geestigen auteur met even veel graagte en bijval worden ontvangen, als zulks hier het geval was.“

Nieuw dagblad van sGravenhage, 17 december 1863:

 In de Vergadering van het Letterkundig Genootschap
OEFENING KWEEKT KENNIS,
te houden op MAANDAG den 21ⁿ December 1863, des avonds ten
HALF ACHT ure, in het lokaal DILIGENTIA, zal optreden als Spreker de
Heer **J. J. CREMER**, Werkend Lid van 't Genootschap.
NB. Zonder een Bewijs van Toegang zal niemand toegelaten worden.

Dagblad voor ZuidHolland en sGravenhage, 20 december 1863:

 IN DE VERGADERING VAN HET
LETTERKUNDIG GENOOTSCHAP:
OEFENING KWEEKT KENNIS,
te houden op Maandag den 21 December 1863,
des avonds ten half acht ure, in het lokaal
 DILIGENTIA, zal optreden als Spreker: de
Heer **J. J. Cremer**, Werkend Lid van
't Genootschap.
NB. Zonder een Bewijs van Toegang zal
niemand worden toegelaten.

Amsterdamsch Handels en effectenblad, 23 december 1863:

— Gisteren avond trad in het letterkundig genootschap *Oefening kweekt kennis*, voor een publiek, dat zimmer in zoo grooten getale was opgekomen, de beroemde novellist, de heer J. J. **Cremer**, als spreker op. Tot onderwerp had hij gekozen eene nieuwe Betuwsche novelle, getiteld: *Grietje van den heuning aer* (honingakker), waarin de zoo begaafde spreker, op talentvolle en hem eigenaardige wijze, de nadeelen van nog heerschend bijgeloof schetste

Nieuw dagblad van sGravenhage, 23 december 1863:

Dat **Cremer** zich in eene populariteit verheugen mag, gelijk slechts aan weinige schrijvers en sprekers te beurt valt, daarvan leverde de talrijke schare, die zich in den avond van gister in *Diligentiā* schier verdrong, weder een nieuw en schitterend bewijs. En wie zou ook niet gaarne den man zien optreden, wiens uitnemende gaven door een ieder om 't zeerst worden gehuldigd? Mogen er ook al gevonden worden, die **Cremer** meer als spreker dan als schrijver vereeren, en van oordeel zijn, dat zijn opgang zich meer nog uit de levende stem dan uit 't geschreven woord laat verklaren, wij zijn er ten volle van overtuigd, dat de openbare meening zich aan die kritiek niet aansluit, maar den novellist niet minder dan den spreker in hem liefheeft. Een enkele blik op de hoorderessen en hoorders gerigt, die zich op de noodiging van 't bestuur van *Oefening kweekt kennis* in zijn vergaderzaal hadden vereenigd, was dan ook voldoende om u te doen gevoelen, met welk eene belangstelling door hen eene nieuwe proeve van Cremer's talent werd verbeid. En wat zou men liever van hem hooren dan eene Betuwsche novelle, waarbij men reeds vóóraf kan berekenen, van ook op de voordragt van dat eigenaardig accent van dien landstreek, zoo als hij dat alleen weet weder te geven, te worden vergast? Die hoop zag zich, zeker tot aller vreugde, verrassend vervuld. Eene nog onuitgegevene Betuwsche novelle: *Grietje op 't Höningsarf*, droeg spreker ons voor. Ligt de kracht van **Cremer** ook in het uitwerken der détails zijner vertellingen, is al elke hoofd-intrigue tevens met talent uit-

Dagblad van Zuid-Holland en sGravenhage, 23 december 1863:

Dat Cremer zich in eene populariteit verheugen mag, gelijk slechts aan weinige schrijvers en sprekers te beurt valt, daarvan leverde de talrijke schare, die zich in den avond van gister in *Diligentiā* schier verdrong, weder een nieuw en schitterend bewijs. En wie zou ook niet gaarne den man zien optreden, wiens uitnemende gaven door een ieder om 't zeerst worden gehuldigd? Mogen er ook al gevonden worden, die Cremer meer als spreker dan als schrijver vereeren, en van oordeel zijn, dat zijn opgang zich meer nog uit de levende stem dan uit 't geschreven woord laat verklaren, wij zijn er ten volle van overtuigd, dat de openbare meening zich aan die kritiek niet aansluit, maar den novellist niet minder dan den spreker in hem liefheeft. Een enkele blik op de hoorderessen en hoorders gerigt, die zich op de noodiging van 't bestuur van *Oefening kweekt kennis* in zijn vergaderzaal hadden vereenigd, was dan ook voldoende om u te doen gevoelen, met welk eene belangstelling door hen eene nieuwe proeve van Cremer's talent werd verbeid. En wat zou men liever van hem hooren dan eene Betuwsche novelle, waarbij men reeds vóóraf kan berekenen, van ook op de voordragt van dat eigenaardig accent van dien landstreek, zoo als hij dat alleen weet weder te geven, te worden vergast? Die hoop zag zich, zeker tot aller vreugde, verrassend vervuld. Eene nog onuitgegevene Betuwsche novelle: *Grietje op 't Höningsarf*, droeg spreker ons voor. Ligt de kracht van Cremer ook in het uitwerken der détails zijner vertellingen, is al elke hoofd-intrigue tevens met talent uitgedacht, wij zien toch af van de taak, onzen lezers in 't breede gang en inhoud dezer novelle te schetsen, omdat zij o. i. voor geene fragmentarische mededeeling vatbaar is.

Spreker verhaalt ons de geschiedenis van een jeugdig landmeisje,

8
Spreker verhaalt ons de geschiedenis van een jeugdig landmeisje, dat, genaderd aan een keerpunt van haar leven, waar haar de liefelijkste toekomst aan de zijde van den man harer keuze tegenlicht, door de sombere stervens-profetie van een waarzegster, uit wraak tot haar gerigt, wordt beangst en gaat kwijnen, maar later, door een zamenloop van omstandigheden, weder in de armen van haren beminde gevoerd, door hem van haar bijgeloof wordt genezen en in het geloof aan eene allesbesturende Voorzienigheid bevestigd, en van toen zich weder bemind, gehuwd en gelukkig ziet. Werd haar karakter ons verdienstelijk gemaald, dat van haren oom Jan en hare tante Sanne, de eerste als type van echt boersche goedigheid en de laatste als beeld der gemankeerde trouwlustigheid, die zelfs op vijftig-jarigen leeftijd nog van huwen kan droomen, zagen wij ons uitnemend geteekend, terwijl de figuur van Peter, Grietje's verloofde, ons om zijne frischheid en helderheid van kleur bijzonder aantrok. Ook aan de neven-figuren heeft de schrijver veel zorg besteed; terwijl men in het geheel vele vonken van Cremer's eigenaardig kunstvuur zag gloriën. Men kan spreker daarenboven den lof niet onthouden, van op bijzondere, maar daarom niet minder begaafde wijze, tegen 't bijgeloof, dat vooral onder onze landlieden nog maar al te veel wordt gevonden, te hebben gemoraliseerd. Deze novelle was een preek, al eindigde zij niet met het bekende en plegtige slotwoord, en al verlieten de hoorders hier niet in stilte, maar hoorbaar toejuichende het gebouw.

Cremer zal 't zeker niet noodig hebben, het ook nog van ons te hooren, dat men in *Oefening* nog vaak zijne voordragten hoopt te genieten en dat men hem ook dáár immer met blijdschap op den kathedder begroet.

Dagblad van Zuid Holland en sGravenhage, 24 december 1863:

Had hij slechts de gave der ubiquiteit bezeten! Want zie, het ging toch niet aan, de gelegenheid te verzuimen om den heer J. J. Cremer eens van zijne Betuwsche novellen te hooren voordragen. En velen, een veel grooter aantal hoorders dan ik dacht dat het letterkundig Genootschap *Oefening Kweekt Kennis* aan leden en gasten kon tellen, — al ware dan ook de dames tolvrij, — bijna meer hoorders dan *Diligentia* op zijne banken en galerijen kon bevatten, bleken van dezelfde opinie te zijn. De eivolle zaal pleitte voor Cremer's populariteit, de voordragt van gisteren avond op nieuw voor het welverdiende dier populariteit.

Ik geloof dat niet één van zijne talrijke hoorders het mij zal tegenspreken. Maar om er, wanneer dat gevergd werd, dezulken van te overtuigen, die den spreker nooit hoorden en bij wie na de lezing zijner novellen nog eenige twijfel mogt zijn achtergebleven, dat zou toch niet zoo gemakkelijk gaan. O zeker, ik zou hen kunnen zeggen, dat het hoofdthema zijner nieuwe novelle *Grietje van het Heunigsarf*, — de veraanschouwelijking der vruchten van het bijgeloof, — door den heer Cremer als naar gewoonte regt plastisch is opgevat; dat de bijgeloovige, op vijftigjarigen leeftijd nog altijd trouwlustige Sanne-meu, zoowel als de „doodgoeije” Jan-oom; als het arme, lieve Grietje, dat hare zwakheid van voor een oogenblik aan de voorspellingen eener waarzegster te hebben geloofd, zoo bitter duur, bijna met het verlies van leven en geluk moet boeten; als de flinke Peter, zoo krachtig in zijn ongelooft aan al wat de verbeelding van bekrompen of domme geesten prikkelt, zoo teeder in zijne liefde voor Grietje; — dat al die typen met scherpe lijnen en levendige kleuren zijn geschilderd. Ik zou kunnen spreken van zoo menig bevallig of geestig groepje in het groote tafereel, bijv. van dat, waar Sanne-meu, na de gewone

zorgen te hebben genomen die haar vreesachtig bijgeloof haar ingeeft om zich van de veiligheid harer slaapkamer te overtuigen, hare eerste planeet en een cabalistisch boekje met voorspellingen gaat raadplegen; of waar Peter en Grietje staan te vrijen in den hof; of waar Grietje bezwijkt voor de verleiding om zich „voor de aorighiet maor”, door dat leelijke „wief” te laten waarzeggen; of waar Jan-oom de bromvlieg en de mug nabootst, terwijl Peter de gelegenheid waarneemt om Grietje een „munje” te onstelen; of waar de vier mannen, met den veldwachter achteraan, die dit de geschiktste plaats acht om te „commandiren,” op den weerwolf nitgaan. Ik zou kunnen trachten ze op te zamelen, de enkele passages, waaruit beurtelings de geestigste humor of een zuiver diep gevoel spreken; waarin nu eens eene fijne <perking> gave, dan weér de opregte zucht om ware verlichting en beschaving te bevorderen, doorstralen. Maar waarschijnlijk zou ik ten slotte toch maar eene kleurloze afspiegeling hebben gegeven van het geheel, dat niet slechts door zijne levendige natuurlijkheid, maar vooral door de onnavolgbare voordragt van den heer Cremer, wegsleept en boeit, — al wordt soms het laatste in de waagschaal gesteld door een wel wat te breed nitspinnen van niet zeer variërende toestanden, of het eerste belemmerd door enkele bedenkingen tegen den gang der tragische ontwikkeling van de geschilderde toestanden en karakters.

En toch, onwillekeurig heb ik mij laten verleiden om den indruk weér te geven, door Cremer gemaakt, om eenige van de middelen op te sommen, waarmede die indruk te weeg gebracht wordt. Moge hij er het bewijs in zien dat die indruk op nieuw regt levendig is geweest, even als hij in de onvermoeide aandacht, waarmede hij werd gevolgd en de toejuiching die hem werd gebracht, de blijken zal hebben aanschouwd van den dank, dien de leden van *Oefening kweekt Kennis* hem zoo gaarne brengen, wanneer hij, den band gedachtig die hem aan dat Genootschap verbindt, hen op een van zijne uitnemende lettervruchten vergast.

www.jacobcremer.nl

Laatst bijgewerkt: 6 mei 2020.